

Нойрхоо Нэрийнэн Талада...

1918 он. Июлийн 18-да урба-
н чөлөөлөгчид Эрхүү хотыг
Августын 20-д чөлөөлөгчид
болон сагаантан Дээдэ Улаан
эрэб. Грандан дайны дүлэн
байлал, Алас-Дурна дэргүүр
хүлээн. Сентябрийн 29-д
Улаан Америкийн ба Японой
хүлээн сэргүүдэй түрүүшын
шанууд хүрэнэ эрэб.

Полно комитет эмхидхэгдэж,
Тэндэ нүхэд Г. И. Намынин, Г. Т.
Петров, Н. Е. Изансон, М. К. Ма-
нойленко болон бусад ороһон бай-
гаа. 1919 оной эхэнд подпольно
комитетэй түрүүлгшээр үинэй
большевик, революционер Алек-
сандр Вагжанов («Петрович»)
хунгагдаба. Нүхэр Вагжанов мүн-
өөнэй Дивизионная станцида
байһан сагаантан сэргшэдэй
дунда ноусаар политическэ хү-
дэлмэри үргэнөөр абуулдаг бай-
һан.

Партийн подпольно комитет
түбхын түрүүн большевигүүдэй
дайшалхы ячынзүүды эмхид-
хэмэ эхилб. Тийн Дээдэ Удын тү-
мэр замай деподо, шэлэй заводто,
Посольский консервын заводто
ячынзүүд бин болгодобо.
Большевигүүд востани бэлд-
хэхэ талаар эхэ хүдэлмэри хээн
байгаа. Тэднэр партизануудай
тэмсэлье толгойло, дайсадаа
эдэбхитэйгээр сохино эхилээ юм.

1919 оной зун, намар Прибайка-
лида востани эмхидхэгдэхээр
бэлдхэл хэгдэһэн юм. Тэрэ үедэ
баруун зүгһөө Улаан сэргэй со-
хилто доро Колчагай сэргэ сүх-
рима ябаа. Тийн ноябрийн 14-д
Улаан сэргэ Колчагай «түб» хото
Омские эзлээ һэн.

Большевигүүдэй Прибайкалийн
подпольно комитет ноябрь соо
востани эхилхээр шиндэнэ, хү-
дөө нотагуудта түлөөлгшэдөө
эльгээб. Энэ шиндхэбэртэй хам-
та Дээдэ Удэд дайшалхы револю-
ционно штаб эмхидхэгдэб.

Декабрь соо бухы Прибайкали-
да востани дэлгэрэ, семеновто-
ной болон интервентүүдэй гарта
оройдо Дээдэ Удэ, Троицкосавск,
түмэр зам үлэһэн юм.

Эрхэ сүлөөгэй түлөө нангин
тэмсэлдэ оройд хүдэлмэришэд, та-
ряашадтай нэгэ жагсаалда буря-
дуудай үгтэйшүүл абалсаа.
Эрхүүгэй губернида Павел Балта-
хиной отряд дайсадые һурдоһон
байгаа. Революционер Цыренпил
Ранжуровой урягаар Троицко-
савск шадарай бурядууд тэмсэ-
лэй Улаан туг доро жагсаа. Буря-
дай үгтэйшүүл партизануудтай

байлдаанда бута сохиһон, тигэ-
жэ дайшалхы шадабарна харуул-
һан юм. Япон болон американ ин-
тервентүүдшье партизануудай
һүр хүсэтэ сохилтые бие дээрээ
үзэһэн.

1919—1920 онуудта граж-
дан дайнай дүлэн Буряад
орон соогуур соробхилоо
һэн. Хүдэлмэришэн ани, та-
ряашад большевигүүдэй хү-
тэлбэри доро сагаантанар
ба хари гүрэнэй интервент-
нүүдээр адуу тэмсэлдэ бо-
доһон байгаа. Тэрээн тухай
энэ хуудандаха материя-
лнүүд соо хэлэгдэнэ.

Тус хуудананай материал-
нууд Бурядай АССР-эй гү-
рэнэй архивнаа абтаба.

ДЕСЯТНИКОВО-ПАРТИЗАНУДАЙ ТОСХОН

1918 оной эхээр холын баруун
сэргшэд гэр тэвшээ буса-
һан юм. Бусдаар хамта
Ложниковтон түрэл Де-
сёв тосхондоо бусанан бай-
һанэр фронтдо байхалаа
индүүдээр уулаһан, рево-
люцион бартайгаар угтанан ха-
турушын үдэрһөө нота-
ын нинтин ажабайдалда эхэ
хэбэлгээр хабадалсаһан

тосхойхидые Семеновой отрядта
75 улаа угэхэ гөһөн захирагчтай
танисуулахая суглаа зарлаха го-
ба. Подпольцигууд суглаанда ха-
бадалсаһан байгаа. Тэднэр Се-
меновой агент байһан волостин
писарь Антонов Курбатов хоёры
намнажархөөд, нотагаархинаа
зэбсэгтэ востанида эрэлхэгээр
ураалһан юм.

Зэбсэгтэ востанишье эхилб.
Бурнашов, Тарбагатай, Жэрэм,
Шариха болон бусад тосхойхид
Совет засагай түлөө тэмсэлдэ бо-
до. Десятниково тосхондо 40 хүн-
һөө бүридэһэн партизануудай тү-
рүүшын отряд эмхидхэгдэб. Тэ-
рэнэй командиараар дайшалхы дүй
дуришадтай фельдфебель ябанан
Константин Илларионович Лож-
ников хунгадлаа, Григорий Лож-
ников сэргшэдэй командир болоһон
байгаа.

Партизанууд түрүүшынгээ байл-
даанда хасагуудай эсаул Жерно-
вой отрядые бута сохино. Бээ ту-
шаһан Жернов буудан алагданан
юм.

Партизануудые үгы хэһын ту-
ла Дээдэ Удөө генерал Лепин-
ский «эсэриг» дивизион дайһан та-
раба. Тарбагатай партизануудай
пагэдамай полк Григорий Лож-
никовой команданда доро генеральце
утган дайнаа. Партизанууд дай-
садые Омудево гэжэ хэдэн хор-
мойд утган, хатуу шанга байл-
даанда бута сохино, хойшон на-
мажархоя. Генерал Омудево хад-
мые тойрбо, Сэлэгийн мууһын
дээгүүр гаража, Ганзурын тосхо-
ныи эзлэһэн байгаа. Партизанууд
дай ара талаа гаража, Тарбага-
тайе эзлэхэ гөһөн хэлэгэ али
болобо. Ложников Ганзурын тосхо-
ныи хүн гурбан тэвшэнэ той-
роно абаад, сагаантаные үгы хэ-
хээр шиндэб. Теэд партизанууд
дай довтолгоо амжалтагүй бай-
һаб. Аожомын энээнэй шалта-
гаан элирээ һэн. Юуб гэхэдэ, Ку-
налейн отряд Тарбагатай тэвшэ
довтолгоо аад ла, байраһаа хүдэ-
лөөгүй байгаа.

Энэ байдалаа 1919 оной декаб-
рийн 31-най нуургада хүйһэн хүн
болоһон юм. Дайсад пулемет-
той, үхэр буутай, Константин Лож-
никовон дайсанай пулеметые өөрөө
үгы хэхээ урагшаа мүлхэн оро-

нон аад лэ номондо дайрагдаба.
Костингоо алуухые харахалаа
Григорий тэсэггүй урлагнаа да-
йнаа. Теэд хорото номон Григо-
ришые туданан юм. Ингэжэ аха
лүү Ложниковтон байлаанай гал
соо наһа бараа бэлэй. Партиза-
нууд дайшалхы нүхэдэйгөө тү-
лөө үлөөгөө хүсэд дүүрэнээр аба-
һан байгаа.

1920 оной мартын 2-ой хүн
Десятниково тосхойн партиза-
нуудай отряд Дээдэ Удын түлөө
байлдаанда хабадалсаад, үлөөлө-
ришье Улаан Армиин сэргүүдэй
хамта городые сагаантангаа сү-
лөөлһөнэй хүндэлдэ зориулагданан
нарагта хабадалсаа һэн.

Десятниково тосхойн партиза-
нуудай дайшалхы зам—алдар сол-
даны, баатарлагтын зам мүн. Тэ-
дэнэр Дээдэ Удын дивизион хам-
та Никольск-Уссурийск хүрэнан
юм. Нотагаа амын манда буса-
һан партизанууд шэнэ байталые
байгуулан бэлхүүнэгээ эдэбхи-
тэйгээр хабадалсаһан байгаа. Мү-
ноо энхэ адуур ябаһаа Клим Гри-
горьевич Григорьев (Ганзурын)
дэргэдэ болоһон байлаанда, Дээдэ
Удые сулөөлгөжэ хабадалсаһан)
нотагтаа түрүүшын колхоз эм-
хидхэһэн, олон ялдэ сомоной Со-
ветэй түрүүлгшээр ябанан бай-
һан. Иван Фелерович Винников
нотагайхидараа хамта Водочар-
ка шадар болоһон байлаанда ха-
бадалсаа, Дээдэ ороноо хамгаал-
һын Агууеэ дайнай үедэ Ленин-
градые хамгаалсаа. Партизанууд
дай хабадалсаһан бүхн байла-
нуудта ябанан Никанор Кузмин
Михаил амын элидэ. Партизан,
үинэй коммунист Нестор Алек-
сеевич Степанов хамтын ажалда
мунушые хабадалсаар.

Биднэр турал засагайгаа 50
жэлэй ойдо бэлдэһэн. Теэд мүн-
өө болотороо аха лүү Ложников-
той хуур дээрэ болхоолоһон мол-
дот хушоо элбэригдэһэнгүй.
Вандажа, үмхирэй байна. Тари-
ныи хэргээхэ сэг эрээ! Нотагай
хургуудта Десятниково тосхойн
партизануудай командир Констан-
тин Ложниковтой нэрэ ууган
хала эхэ зүб байгаа гэжэ хамта-
на.

А. МАЙОРОВ,
писменер.

ажалнада найдажа байна. Совет
Сибирине аршалан хамгаалхада
таанда Советскэ Россие хамгаална
эзэлхэ, дэлхэйн революцие, өлө-
лөөн эрхэ сүлөө, бүхэ ажал-
шадтай аниа тугыи хамгаална гэ-
шэд.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Прибайкалида
Совет засагые тогтоон байгуул-
лада зориулагданан ажалшадтай
сьездэдэ хабаадаһан митинг дээрэ.
Тус съезд 1920 оной апрель
нарада Дээдэ Удэд үнгэргэгдэнэ
юм.

Бурядай АССР-эй Гүрэнэй
түбэй архивай фондһоо.

ВИЛЛИ ГИЧОВ—ИНТЕРНАЦИОНАЛИСТ

Вилли Гичовой хэрэг Бурядай
АССР-эй гүрэнэй архивта хадага-
лаатай. Манишка дээрэ сохигдо-
һон, мун гараар бэлдэһэн 11
хууданан. Хуудан бүхэндэ олон
революци, тэмсэлэнүүд таби-
гданхай. Интернационалист-немен
угсаата Вилли Гичов тухай ондоо
мэдээлэл байхагүй. Энэ хүн Совет
засагай түлөө ами наһаа үгтэһэн
юм.

Агууланууд, харюунууд. Баһа
асууланууд... Тариныи уншаха-
да Вилли Гичовой ямар хүн бай-
һанышье тухайшадан.

Арбан юһэтэй Вилли турал Гер-
мананда түмэршэ дархан байһан.
Ажлаша уг гарбалтай хүн. Теэд
залуу немец улаан сар соо дарха-
лаагүй. Арбан юһэтэйгөө гарта
буу барива.

1914 он. Ород фронт. Нэгэ
байлдаанда ородуудта Вилли бээ
түлөөлгөжэ юм. Тэрэ Томск городой
заводто эльгээгдэнэ байгаа. Си-
бирьтэ ажалууха үеднэ Октяб-
рскэ революци тухай мэдээлэл аба-
таба. Немец Гичов нурхадтэйгээр
хамта һайн дураара залуу Совет
гүрнине хамгаалагдай зэргээ
жагсаба. Вилли Гичов Улаан Гвар-
дийн сэргэй болоо юм.

Вилли Гичов өөрөө хүдэлмэри-
шэн хадаа оройд хүдэлмэришэд,
таряашадтай засагые хамгаалса-
һалаа шиндэһэннэй гайхалгүй.

Прибайкалийн сэргэй-революционно главна штабай № 23 приказ

- Завдинск станци 1920 оной мартын 6
- 3) Антон Марич,
  - 4) Александр Винце,
  - 5) Виктор Петрович,
  - 6) Юзеф Алманн,
  - 7) Юзеф Шульда,
  - 8) Юзеф Сита,
  - 9) Симон Надь,
  - 10) Александр Катона,
  - 11) Франц Гари,
  - 12) Вендел Дукай,
  - 13) Юзеф Кауф.
- Командарм Лебев, Начглавштаба Борис Добронравов, Альтмант (Гар табила).

СИБИРИН ХҮДЭЛМЭРИШЭД, ТАРИАШАД, БУСА ТҮРЭЛТЭН БА АЖАЛША ХАСАГУУДА

Сибирин хүдэлмэришэд, тари-
ашад, буса түрэлтэн ба бухы
хасагуудта!
Сибирин газар дайда дээрэ сар
улаад байһан оройд ба ха-
н буржуазин хүдэлмэриш, ха-
н аришад Колчагай засаг түрэ
Армиин хүсүн тугээ довтол-
гоо һалла, буса түрэлтэн засаг
дөр дахин һэргээн бодхооджо
байгаа.

Эдэ этгээдүүд Сибирин хүдэлмэ-
ришэд ба таряашадта үшөөл удаан
саг соо аюул төхөөдүүлжэ боло-
ло. Тэриныи үндэһөөр үгы хэхэ
гэһэн манай зорилго.

Манай довтолгооноо гэдэргээ тү-
ригдэжэ ябанандаа хоро шарда бус-
салһан буржуазин, тэрэнэй хүлүн-
шэд хүдэлмэришэд, таряашадтай
засаг түрйе халгаһын түлөө тэм-
сэлэ һэргээхэ тухай һанал хүсэлт-
тэй халхасангүй гэжэ Сибирин
хүдэлмэришэд ба таряашад һал-
жа ябаха ёһотой.

Сибирин хүдэлмэришэд, тари-
ашад болон бухы ажалшад
Улаан Армиин туг доро жагсаа,
хүдэлмэришэд, таряашадтай хэр-
гэй түлөө тэмсэгэнье шанга хал-
ха, тингэжэ хүсүн тугэе сохилтоор
дайсанаа эгэһэн дархаа таряа-
һотой.

Сулөөлгөһөн Сибирьтэ рево-
люциин туйладануудые, ажал
хэрэгэй аниа тугыи хамгаалхы-
най Россин пролетариат Сибирин
хүдэлмэришэд, таряашад ба бухы
ажалшадта найдажа байна. Совет
Сибирине аршалан хамгаалхада
таанда Советскэ Россие хамгаална
эзэлхэ, дэлхэйн революцие, өлө-
лөөн эрхэ сүлөө, бүхэ ажал-
шадтай аниа тугыи хамгаална гэ-
шэд.

Сибирин хүдэлмэришэд, тари-
ашад, буса түрэлтэн ба бухы
хасагуудта!
Сибирин газар дайда дээрэ сар
улаад байһан оройд ба ха-
н буржуазин хүдэлмэриш, ха-
н аришад Колчагай засаг түрэ
Армиин хүсүн тугээ довтол-
гоо һалла, буса түрэлтэн засаг
дөр дахин һэргээн бодхооджо
байгаа.

Энэ байдалаа 1919 оной декаб-
рийн 31-най нуургада хүйһэн хүн
болоһон юм. Дайсад пулемет-
той, үхэр буутай, Константин Лож-
никовон дайсанай пулеметые өөрөө
үгы хэхээ урагшаа мүлхэн оро-

